

VU Research Portal

De goede getuige die af en toe faalt

van Koppen, P.J.

published in

Tijdschrift voor Criminologie
2007

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Koppen, P. J. (2007). De goede getuige die af en toe faalt. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(4), 407-417.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

KRONIEK

De Goede Getuige die af en toe Faalt

Peter J. van Koppen

Experimenten in de collegezaal markeren het begin van de rechtspsychologie. De Groninger hoogleraar Simon van der Aa was in de zomer van 1909 een van de eersten die zo'n experiment uitvoerde (Simon van der Aa, 1910; Van Strien, 2000). Een medewerker drong de zaal binnen en begon een opgewonden ruzie over een brief in een blauwe envelop. Er ontstond een vechtpartij. Na het vertrek van de vechtenden vroeg Simon van der Aa de aanwezigen hun waarnemingen op papier te zetten. De beschrijvingen door de studenten liepen nogal uiteen. Met dit experiment, dat destijds zo verrassend was dat zelfs de kranten ervan verslag deden (zie Van Strien, 2000), demonstreerde Simon van der Aa de feilbaarheid van getuigen. 'In feite was de psychologie van de getuigenis het eerste serieuze toepassingsgebied van de nog maar net opgekomen academische psychologie', zo karakteriseert Piet van Strien (p. 465-466) deze experimenten.

Rechtspsychologen hebben sindsdien de traditie om met veel genoeg te demonstreren dat niet veel deugt van de verklaringen van getuigen. Elizabeth Loftus liet in haar boek *Eyewitness Testimony* (1979) en in later werk zien hoe de verklaringen van getuigen worden beïnvloed door achteraf in hun geheugen informatie binnen te smokkelen – bijvoorbeeld tijdens verhoren – die vervolgens onwrikbaar onderdeel daarvan gaat uitmaken. Zelfs kan men getuigen zich gebeurtenissen laten herinneren die in het geheel niet hebben plaatsgevonden (Davis & Loftus, 2007; McNally, 2003; Schacter, 2001).

Zolang de verzonden gebeurtenissen niet te exotisch zijn, kan men getuigen van alles aanpraten. In haar *Lost in the Mall*-experiment (Loftus e.a., 1996; Loftus & Pickrell, 1995) overtuigde zij proefpersonen met behulp van familieleden dat zij ooit in hun jeugd in een winkelcentrum verdwaald waren geraakt en dat een vriendelijke man hen had thuisgebracht. Sommigen wisten zelfs een beschrijving te geven van die niet bestaande vriendelijke man. In die traditie vroegen Hans Crombag, Willem Albert Wagenaar en ik (1996) proefpersonen – niet de minsten: universitaire medewerkers en D66'ers – of zij de film hadden gezien met de op de Bijlmer neerstortende El-Al Boeing, op 4 oktober 1992. Afhankelijk van de vraagstelling meende 55-65 procent dat zij deze niet bestaande film hadden gezien en gaven zij allerlei details over wat er precies op de film te zien was. Deze inmiddels klassieke Nederlandse studie, in de wandeling het *Crashing Memories Paradigm*, is met soortgelijke resultaten herhaald over niet bestaande films van de dood van Prinses Diana (Ost e.a., 2002), de moord op Pim Fortuyn (Smeets e.a., 2006) en de ramp met de veerboot Estonia (Christianson & Engelberg, 1999). Loftus gebruikte deze studie om de verhalen van getuigen over het neerstorten van een vliegtuig bij JFK in New York te verklaren (Loftus & Castelle, 2000).

De onbetrouwbare getuige

Wij kunnen getuigen niet alleen van alles aanpraten, dat zij ook zelfstandig aan de lopende band waarnemingsfouten, geheugenfouten en vertelffouten plegen, maken rechtspsychologen u wijs. Veel systematisch laboratoriumonderzoek, in de voetsporen van Loftus, ondersteunt het falen van getuigen. Moeten politie en rechters getuigen dan maar altijd wantrouwen? Dat lijkt in ieder geval een slechte keus. Ten eerste is dat onverstandig, omdat in het overgrote deel van de strafzaken het gehele bewijs door middel van getuigen wordt geleverd. Te veel wantrouwen tegen getuigen zou serieus strafrecht sterk hinderen, want vrijwel elke veroordeling onmogelijk maken. Ten tweede is getuigenbewijs nauwelijks slechter dan bijvoorbeeld forensisch technisch bewijs. Ook daarbij worden fouten gemaakt, niet minder ernstig, wel van andere aard (Van Koppen & Elffers, 2006). Wantrouwen wij getuigen, dan past soortgelijk en in gelijke mate wantrouwen bij DNA-bewijs, vingerafdrukken en kogelvergelijking (zie Broeders, 2003; Van Koppen & Elffers, 2006).

Het argument dat het oppassen is geblazen met getuigen wordt niet alleen gebaseerd op het vele rechtspsychologische onderzoek, maar ook op onderzoek van rechterlijke dwalingen. Als in een zaak, nadat een verdachte definitief is veroordeeld, wordt vastgesteld dat het misdrijf niet is gepleegd of dat iemand anders het misdrijf pleegde, is het natuurlijk uiterst interessant om te onderzoeken wat er mis is gegaan bij de vervolging en veroordeling van de eerste verdachte. Dat is in Nederland bijvoorbeeld gedaan bij de Schiedammer Parkmoord (Posthumus, 2005; Van Koppen, 2003), maar een dergelijke analyse blijft dicht bij de concrete casuïstiek.

Voor systematisch onderzoek moeten we naar de Verenigde Staten, omdat we alleen daar een voldoende groot aantal rechterlijke dwalingen vinden. Bij een overgroot deel van de onterechte veroordelingen speelden daar problemen met getuigen een rol. Getuigen die liegen, dwalende getuigen die ten onrechte denken dat zij de waarheid spreken en getuigen die een onschuldige als de dader identificeren (Bedau & Radelet, 1987; Rattner, 1988), het is kommer en kwel.

Recent wees een grote groep prominente rechtspsychologen in een *amicus curiae* brief aan het Amerikaanse Hooggerechtshof (Vidmar e.a., 2006) nog met het in die kringen bekende genoegen op de recente golf DNA-exoneraties. In zulke oude zaken wordt de veroordeelde vrijgepleit door DNA-onderzoek dat ten tijde van zijn veroordeling nog niet beschikbaar was (Connors e.a., 1996). Inmiddels bleek in 75 procent van die zaken getuigenbewijs bij de oorspronkelijke veroordeling een grote rol te hebben gespeeld. De website van het Innocence Project ronkt in hun koor mee: 'While eyewitness testimony can be persuasive evidence before a judge or jury, 30 years of strong social science research has proven that eyewitness identification is often unreliable' (Innocence Project, 2007, zie in die zin ook Wells e.a., 2006).

Dat getuigen 'vaak onbetrouwbaar' zijn, is een boude bewering waarvan het hoog tijd is om afstand te nemen. Zo weten wij uit onderzoek dat forensisch technisch onderzoek in de opsporing van ernstige misdrijven een uiterst geringe rol speelt:

in ongeveer 1 procent van de zaken draagt onderzoek naar alle soorten sporen bij elkaar bij aan het vinden van de verdachte (De Poot e.a., 2004, hoofdstuk 2). Een wat hoger percentage draagt bij aan het bewijs, maar slechts nadat de verdachte met andere middelen al is gevonden. In de allermeeeste strafzaken, naar schatting 97 procent, wordt de verdachte uitsluitend of vrijwel uitsluitend veroordeeld op grond van getuigenverklaringen. Het hoeft dan geen verbazing te wekken dat de rechterlijke dwaling meestal gebaseerd is op fouten van getuigen. Anders dan wat velen menen, zegt dat niets over de kwaliteit van getuigen, het is slechts een reflectie van het grote belang van getuigen voor de bewijsvoering.

Deze denkfout, de base rate fallacy (Bar-Hillel, 1980; Kahneman & Tversky, 1973; Nisbett e.a., 1976), maakten ook Neil Vidmar en collega's (2006). Een analoog voorbeeld kan dat duidelijk maken. Neem een bijzonder katholiek land, zoals Italië. Als Italiaanse criminelen in overgrote meerderheid katholiek blijken, zou de conclusie dat catholicisme tot criminaliteit leidt onterecht zijn, want in Italië is vrijwel iedereen katholiek is. Zo kan uit het grote aantal getuigenfouten bij rechterlijke dwalingen niet worden geconcludeerd dat getuigenfouten rechterlijke dwalingen veroorzaken.

De functionele getuige

Het is maar goed ook dat wij juist een uitstekend geheugen hebben, want zonder dat geheugen kunnen wij niet overleven en zou de menselijke soort niet meer bestaan (Merckelbach & Jelicic, 2005, hoofdstuk 2). Met een gebrekkig geheugen zouden wij niemand herkennen, niet thuis kunnen komen, fietsen of een taal spreken. Sociale omgang is onmogelijk zonder een goed geheugen. Sterker: eenvoudig overleven is dat ook, want wij zouden bijvoorbeeld niet weten wat we wel of niet kunnen eten. Ook wie geen geheugenwonder is, heeft een fenomenaal geheugen. Daarmee mogen wij overigens blij zijn, want geheugenwonders als zoals Shereshevskii hebben het ook niet makkelijk (Luria, 1968). Alles onthouden is ook weer niet goed.

Ons geheugen lijkt eerder een uitgekiende combinatie van onthouden en vergeten, waarbij vergeten zelfs de regel is en onthouden de uitzondering (Crombag & Merckelbach, 1996). De meeste informatie die wij opdoen, vergeten wij ook weer, meestal direct – zoals het nummerbord van de auto die net voor ons stond – of relatief snel – zoals waar ik vandaag mijn auto parkeerde (Crombag & Merckelbach, 1996; Wessel & Wolters, 2002; Wolters, 2002). Dat is maar goed ook, want al die informatie is vrij snel nutteloos en derhalve ballast. Als we ook zouden onthouden waar wij onze auto gisteren, eergisteren en alle eerdere dagen achterlieten, zouden we die vandaag veel moeilijker kunnen terugvinden.

Wat wij wél onthouden kan in tweeën worden gedeeld (Wessel & Wolters, 2002; Wolters, 2002), een deel slaan wij op in het semantische geheugen. Dat is algemene kennis van feiten zonder dat wij nog weten hoe wij die kennis hebben opgedaan, bijvoorbeeld dat het Witte Huis in Washington DC staat (en in Rotterdam), dat het op de Noordpool koud is en wat de snelste weg naar mijn huis is. Het semantische geheugen bevat de informatie die wij hebben onthouden, omdat het mogelijk van nut kan zijn voor ons overleven en functioneren.

In het autobiografische of episodische geheugen slaan wij concrete gebeurtenissen op die wij zelf meemaakten en kort gezegd de toppen en dalen van ons leven vormen. Wij onthouden gebeurtenissen als ze belangrijk zijn. En dat levert een fraai geheel waardoor we uitstekend in het dagelijks leven kunnen functioneren en in de regel zeer adequate getuigen van ons eigen leven zijn.

De dynamische getuige

In dit functionele geheel van ons geheugen wordt niet alles steeds even goed onthouden. Het geheugen is in die zin een dynamisch geheel, waarbij een aantal fenomenen een rol speelt. Wij herinneren ons nooit zomaar iets. Een herinnering wordt voorafgegaan door een trigger, een cue (Wessel & Wolters, 2002). Dat kan een vraag zijn ('Vertel eens over ...'), maar ook bijvoorbeeld iets wat wij zien of ruiken. Wagenaar beschreef in zijn klassieke studie *My Memory* aan de hand van zijn eigen geheugen (Wagenaar, 1986) hoe hij vanaf 1978 elke dag een of twee opvallende gebeurtenissen noteerde: met *wie* hij *waar* wat meemaakte en *wanneer* dat gebeurde, of het plezierig of onplezierig was, met van elke gebeurtenis een kritisch detail. Na zes jaar probeerde hij zich die 2.400 gebeurtenissen te herinneren aan de hand van de aanwijzingen.

Het onderzoek had een aantal opvallende resultaten. In volgorde van minst naar meest nuttige aanwijzing vond Wagenaar: *wanneer*, *waar*, *wie* en *wat*. Hoe meer aangeboden aanwijzingen, hoe beter de herinnering: met drie aanwijzingen werden na zes maanden vrijwel alle gebeurtenissen herinnerd en na vijf jaar iets meer dan de helft. De voor verhoren relevante consequentie is dat men getuigen zich wel alles of vrijwel alles kan laten herinneren, maar daarvoor moeten, gaande de tijd, steeds meer cues worden aangeboden. Hoe meer cues, hoe minder zeker is het verhaal ook echt uit getuiges geheugen afkomstig of zelfs uitsluitend gebaseerd op de cues, en dus van de verhorend politieambtenaar afkomstig.

Een tweede fenomeen is dat wij ons geheugen aanpassen aan nieuwe omstandigheden. Dit actualiseren, updaten van het geheugen is een strategie die uitstekend past in de functie van het geheugen voor ons overleven (Wagenaar & Crombag, 2005, 128-129). Tegelijkertijd maakt dat ons een slechte getuige als wij in een strafzaak moeten reproduceren hoe de toestand op een bepaald moment in het verleden was. Een concreet voorbeeld kan dat duidelijk maken.

In de Deventer Moordzaak op mevrouw Wittenberg in haar woning is zij, zo laat de reconstructie zien, op donderdag 23 september 1999 om het leven gebracht, maar haar lichaam is pas twee dagen later gevonden. Voor de moord is veroordeeld Ernest Louwes, maar sommigen beweren dat de klusjesman van mevrouw Wittenberg de werkelijke dader is. De klusjesman zou geen alibi hebben. Op dinsdag de 28e wordt hij voor het eerst verhoord en verneemt hij de dood van mevrouw Wittenberg, althans dat beweert hij. Hij zou echter zaterdag de 25e al tegen een vriendin gezegd hebben dat zijn moeder – zo beschouwde hij mevrouw Wittenberg – dood was.

Maar ons verhaal gaat over een andere getuige: de man van de *Deventer Courant*; wij noemen hem W. Getuige W. beweerde drie jaar na dato dat de klusjesman op maandag de 27e bij hem aan de balie informeerde naar overlijdensadvertenties en

ook vroeg of de familie van mevrouw Wittenberg al een advertentie had opgegeven. W. vertelde nog iets: de klusjesman kwam bij de krant met zijn twee honden. Nu zou dat kunnen kloppen, omdat hij in Deventer een bekende verschijning was die met twee Rottweilers rondliep. Alleen, hij kreeg die honden pas enige maanden na september 1999. Om die reden wordt de verklaring van W. niet serieus genomen in het oriënterend onderzoek dat het openbaar ministerie op mijn initiatief in 2006 begon. Dat is voorbarig, wij doen namelijk aan geheugen-updates. Niet uitgesloten kan worden dat W. de klusjesman kent als iemand met die twee Rottweilers en zich hem om die reden ook als zodanig herinnert, ook als het gaat om de tijd voordat hij de honden had. Er is overigens reden om aan te nemen dat dergelijke fouten eerder optreden bij perifere elementen – zoals de twee honden – dan bij centrale elementen van een gebeurtenis (Brainerd & Reyna, 2005). Nogmaals: dat is een nuttig mechanisme, omdat wij zo de veranderingen in de wereld bijhouden, maar het kan zich tegen ons keren als wij een specifieke oude herinnering moeten rapporteren. Het geheugen is veranderd, maar wij ervaren dat niet als zodanig.

De verklaring van de man van de *Deventer Courant* is op andere punten overigens minder sterk dan sommigen, zoals Maurice de Hond, ons willen doen geloven. Hoe weet hij dat het om die bepaalde maandag 27 september 1999 ging en wat er toen precies gebeurde? Hij vertelde zijn verhaal op 21 augustus 2002, dus bijna drie jaar later, aan een privédetective. Waarom hij drie jaar na dato nog zo goed meent te weten dat precies die maandag de klusjesman bij hem kwam, blijft geheel in het duister. De privédetective heeft het hem kennelijk niet gevraagd.

Wagenaar gaf mij nog een ander voorbeeld van zo'n verandering in het geheugen, gebaseerd op zijn onderzoek onder concentratiekampslachtoffers (Wagenaar & Groeneweg, 1990). Een van de gedetineerden herinnerde zich hoe hij met andere nieuwkomers bij aankomst in kamp Erica de hele dag in de sneeuw stond aangehouden. Iemand werd doodgeschoten en zijn bloed kleurde de sneeuw rood. Hij arriveerde echter in juli. Wagenaars verklaring voor deze geheugenfout is de volgende: hij was daarna vanuit kamp Erica overgeplaatst naar een werkkamp in Duitsland en stond bij aankomst opnieuw een hele dag aangetreden, nu wél in de sneeuw. De kern van de herinnering, aankomst in Kamp Erica, is dus voorzien van een beeld dat daar oorspronkelijk niet mee was verbonden. Ook hier lijkt sprake te zijn van een geheugen-update.

Ook een derde fenomeen van ons geheugen kan ons als getuige in een strafzaak danig in de weg zitten. Wij nemen in het algemeen een situatie slechts in fragmenten waar en maken daar vervolgens een compleet verhaal door de gaten in het verhaal in te vullen. Dat kan met behulp van logische gevolgtrekkingen en het verandert het geheugen. Dat is ook nog het geval omdat waarnemen interpreteren is en zelfs de meest eenvoudige stimuli voor meer dan één interpretatie vatbaar zijn (Wolters, 2002). Meestal zijn mensen zich slecht bewust van hun interpretatie. Voor eenvoudige stimuli selecteren wij de meest waarschijnlijke interpretatie op basis van eerdere ervaring met dergelijke stimuli. Bij complexe problemen is dit niet anders (Chi e.a., 1981). Sterker: zonder stereotypen die wij baseren op eerdere ervaringen, is het niet goed mogelijk om complexe situaties te begrijpen (Peters e.a., 2006).

Een eenvoudig voorbeeld: 'Ik bracht mijn dochter naar het partijtje van Jantje. Iedereen zong voor hem, hij blies de kaarsen uit en pakte de cadeautjes uit.' Als dit verhaaltje aan mensen wordt voorgelegd, hebben zij vrijwel automatisch de interpretatie dat mijn dochter en Jantje jonge kinderen zijn en dat de kaarsen op een taart stonden. Wij weten dat dit soort verhaaltjes over een dergelijke situatie gaan. Als wij de toehoorders een week later vragen om het terug te vertellen, zal een groot deel van hen de leeftijd van de kinderen en de taart noemen.

De gaten in de waarneming kunnen ook worden ingevuld en de waarneming kan worden geïnterpreteerd door informatie uit andere bron. Die bronnen kunnen divers zijn, andere getuigen, verhorende politieambtenaren of doordat de getuige loopt te piekeren over het emotionele misdrijf dat hij meemaakte ('Zo moet het gegaan zijn'). In de loop van de tijd wordt op die manier het verhaal dat een getuige kan vertellen over het misdrijf steeds complexer en logischer van structuur.

Maar tegelijkertijd is het verhaal steeds minder gebaseerd op de eigen waarneming en steeds meer op informatie uit andere bronnen en op interpretaties achteraf. Dat is dienstig als functie van ons leven, want op deze manier kunnen wij de omgeving begrijpen. Maar als toehoorders – politie, rechter – de oorspronkelijke waarneming zo precies mogelijk willen vernemen, is het niet dienstig. Integendeel: omdat het verhaal van de getuige in de loop van de tijd steeds logischer en completer wordt, zal het verhaal op toehoorders een steeds waarachtiger indruk maken, terwijl het tegelijkertijd steeds minder is gebaseerd op de eigen waarneming van de getuige. Terzijde zij opgemerkt dat het verhaal niet noodzakelijkerwijs ook steeds minder waar wordt, maar de bronnen van het verhaal worden slechts steeds meer suspect. Kort gezegd komt het erop neer dat het verhaal van een getuige kort na het misdrijf in het algemeen een betere verklaring is dan een jaar later ter terechtzitting.

Er zijn echter effecten die de andere kant op kunnen werken. Het komt voor dat getuigen, nadat zij van de eerste schrik zijn gekomen en nog eens rustig nadenken over wat zij meemaakten, iets te binnen schiet wat zij eerder niet aan de politie vertelden. Ook kunnen hen waarnemingen te binnen schieten juist omdat zij over het misdrijf spreken met een andere getuige.

De zekere getuige

Getuigen vertellen verhalen, aan de politie en aan de rechter. Wij weten dat getuigen fouten maken en dat die van allerlei soort kunnen zijn. Het is dan dienstig om te weten wanneer we wel en wanneer we niet moeten afgaan op het verhaal van een getuige. De meest traditionele manier om daarachter te komen is het de getuige zelf vragen: 'Hoe zeker bent u daarvan?' (Cutler e.a., 1988; Leippe, 1980; Penrod & Cutler, 1995; Smith & Gleaves, 2007). Zo vragen politiemensen aan getuigen hoe zeker ze zijn, bijvoorbeeld van een herkenning en vragen hen dat in een percentage uit te drukken. Onderzoek onder juryleden – en er is geen reden om te verwachten dat rechters daarover anders denken – laat zien dat de zekerheid van de getuige een grote invloed heeft op hun beslissingen (Bradfield & Wells, 2000; Read e.a., 1998).

Rechtspsychologen hebben op dit gebied behoorlijk roet in het eten gegooid. In lange series studies is onderzocht wat precies de relatie is tussen accuratesse van getuigen en de zekerheid die zijzelf daarbij rapporteren (Shaw e.a., 2007). Dat onderzoek is vooral gedaan in herkenningsprocedures – de Oslo-confrontatie of de line-up. Daar wordt gevonden dat de samenhang tussen accuratesse en zekerheid uiterst gering is; men vindt in de regel een correlatie van 0,25 (Bothwell e.a., 1987; Sporer e.a., 1995). Zo'n correlatie betekent dat iets meer dan 6 procent van de variatie in accuratesse verklaard kan worden met de zekerheid die getuigen opgeven. Dat is niet een reden om de zekerheid van de getuige als een stevige basis te zien van een oordeel over diens accuratesse.

In het onderzoek naar de relatie tussen accuratesse en zekerheid zitten echter methodologische zwaktes (Gruneberg & Sykes, 1993). Zo wees Neil Brewer erop dat de correlatie wellicht de verkeerde maat is voor het analyseren van deze relatie (Brewer e.a., 2005; Brewer & Wells, 2006). Brewer en zijn collega's argumenteren dat de relatie aanzienlijk sterker blijkt als dat maar met behulp van calibratie, in plaats van correlaties worden vastgesteld. Bij calibratie wordt onderzocht hoe goed mensen zijn die bijzonder zeker van hun zaken zijn, in vergelijking met getuigen die dat minder zijn. Die methode levert inderdaad gunstiger cijfers. In het algemeen vonden Cutler en Penrod dat getuigen slechts 10 tot 20 procent meer fouten maken dan hun opgegeven percentage van zekerheid (Cutler & Penrod, 1989). Anderen vonden zelfs dat aldus gemeten de accuratesse ongeveer in dezelfde orde van grootte is als de opgegeven zekerheid (Juslin e.a., 1996), althans bij getuigen die zich erg zeker tonen. Maar anderen vinden met deze calibratiemethode weer aanzienlijk minder gunstige resultaten. Gary Wells e.a. (2006, 66-67) trekken dan ook de conclusie dat zelfs bij zeer zekere getuigen veel fouten kunnen voorkomen, een probleem dat nog eens wordt versterkt doordat vooral die getuigen voor het bewijs worden gebruikt en getuigen die zich onzeker tonen, maar misschien wel accuraat rapporteren, door de politie en de rechter vaker buiten beschouwing worden gelaten.

Daarmee is de discussie niet geëindigd. Het onderzoek is tot nu toe vrijwel geheel gegaan aan de hand van herkenningen door mensen. Er zijn argumenten om aan te nemen dat het herkennen van iets of *iemand* een geheel andere taak is voor een getuige dan het zich herinneren van *iets* wat gebeurde (Raaijmakers & Shiffrin, 1992). Het lijkt erop dat een getuige die zich iets moet herinneren beter in staat is zinvolle uitspraken te doen over de juistheid van de herinnering (Robinson & Johnson, 1996). Dat zou de getuige beter weten op grond van de moeite die nodig is om de herinnering op te halen. Wellicht speelt ook een rol dat getuigen bij de herinnering meer dan bij herkenning over contextinformatie beschikken op grond waarvan zij beter zelf de accuratesse van hun herinnering kunnen schatten. Wellicht kan accuratesse beter op grond van de zekerheid van de getuige worden geschat dan altijd in de rechtspsychologie is gedacht. Daarbij moet echter in ogenschouw worden genomen in welke situatie de getuige diens zekerheid opgeeft. Een van de problemen daarbij is dat getuigen nogal eens herhaaldelijk worden ondervraagd (Odinot & Wolters, 2006). Daarvoor kunnen goede redenen bestaan, omdat in opeenvolgende verhoren getuigen vaak nieuw informatie geven

(Roediger e.a., 1997). Als getuigen zich informatie herinneren tijdens een verhoor heeft dat tot gevolg dat zij zich die informatie later beter kunnen herinneren. Dat herinneren geldt echter ook voor informatie die onjuist is. Sterker: getuigen die bij het eerste verhoor moeten raden, zijn geneigd zich die geraden informatie later als juist te herinneren (Roediger e.a., 1993). Het onderzoek op dit gebied is echter nog pas begonnen (Odinot & Wolters, 2006), maar men zij gewaarschuwd.

Doemverhalen over getuigen niet altijd serieus nemen

Het voorgaande komt op het volgende neer. Ons geheugen is ingericht om te overleven, niet om als getuige in een strafzaak op te treden. Als wij toch onverhoopt van een misdrijf getuige zijn, wordt soms een zodanig beroep gedaan op ons geheugen dat fouten in de hand worden gewerkt. De politie vraagt ons bijvoorbeeld naar details die voor het opsporingsonderzoek van vitaal belang zijn, maar die getuigen in de regel niet onthouden. Als de getuige de politie graag ter wille wil zijn, kan het voorkomen dat de getuige te goeder trouw een gokje waagt. Dat gokje wordt niet alleen door de politie als waar genoteerd, maar gaat ook vast onderdeel uitmaken van het geheugen van de getuige. Op soortgelijke wijze kan ook op andere manieren de werking van ons geheugen ons functioneren als getuige in de weg zitten. Slechte getuigen, die onjuiste verhalen vertellen omdat zij slecht waarnamen, het niet goed hebben onthouden of zich laten beïnvloeden door de buitenwereld, lijken eerder uitzondering dan regel. Dan maakt dat soort getuigen niet minder lastig. Maar het is wel een goede reden om rechtspsychologen met doemverhalen over getuigen niet altijd serieus te nemen.

Literatuur

- Bar-Hillel, M. (1980). The base-rate fallacy in probabilistic judgements. *Acta Psychologica*, 44, 211-233.
- Bedau, H.A. & Radelet, M.L. (1987). Miscarriages of justice in potential capital cases. *Stanford Law Review*, 40, 21-179.
- Bothwell, R.K., Deffenbacher, K.A. & Brigham, J.C. (1987). Predicting eyewitness accuracy from confidence: The optimality hypothesis. *Journal of Applied Psychology*, 72, 691-695.
- Bradfield, A.L. & Wells, G.L. (2000). The perceived validity of eyewitness identification testimony: A test of the five Biggers criteria. *Law and Human Behavior*, 24, 581-594.
- Brainerd, C.J. & Reyna, V.F. (2005). *The science of false memory: An integrative approach*. New York: Oxford University Press.
- Brewer, N., Weber, N. & Semmler, C. (2005). Eyewitness identification. In: N. Brewer & K.D. Williams (eds.). *Psychology and law: An empirical perspective* (pp. 177-221). New York: Guilford.
- Brewer, N. & Wells, G.L. (2006). The confidence-accuracy relationship in eyewitness identification: Effects of lineup instructions, foil similarity, and target-absent base rates. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 12, 11-30.
- Broeders, A.P.A. (2003). *Op zoek naar de bron: Over de grondslagen van de criminalistiek en de waardering van het forensisch bewijs*. Deventer: Kluwer (diss. Leiden).
- Chi, M.T.H., Feltovich, P.J. & Glaser, R. (1981). Categorization and representation of physics problems by experts and novices. *Cognitive Science*, 5, 121-152.

- Christianson, S.-Å. & Engelberg, E. (1999). Memory and emotional consistency: The MS Estonia ferry disaster. *Memory*, 7, 471-482.
- Connors, E., Lundregan, T., Miller, N. & McEwan, T. (1996). *Convicted by juries, exonerated by science: Case studies in the use of DNA evidence to establish innocence after trial*. Alexandria, VA: National Institute for Justice (NIJ Research Report, US Department of Justice).
- Crombag, H.F.M. & Merckelbach, H. (1996). *Hervonden herinneringen en andere misverstanden*. Amsterdam: Contact.
- Crombag, H.F.M., Wagenaar, W.A. & Koppen, P.J. van (1996). Crashing memories and the problem of 'source monitoring'. *Applied Cognitive Psychology*, 10, 95-104.
- Cutler, B.L. & Penrod, S.D. (1989). Forensically relevant moderators of the relationship between eyewitness identification accuracy and confidence. *Journal of Applied Psychology*, 74, 650-652.
- Cutler, B.L., Penrod, S.D. & Stuve, T.E. (1988). Juror decision making in eyewitness identification cases. *Law and Human Behavior*, 12, 41-55.
- Davis, D. & Loftus, E.F. (2007). Internal and external sources of misinformation in adult witness memory. In: M.P. Toglia, J.D. Read, D.F. Ross & R.C.L. Lindsay (eds.). *Handbook of eyewitness psychology: Volume 1: Memory for events*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 195-237.
- Gruneberg, M.M. & Sykes, R.N. (1993). The generalisability of confidence-accuracy studies in eyewitnessing. *Memory*, 1, 185-190.
- Innocence Project. (2007). *Facts on DNA exoneration cases* (http://www.innocenceproject.org/docs/DNA_Exoneration_Facts_WEB.pdf, bezocht op 7 februari 2007).
- Juslin, P., Olsson, N. & Winman, A. (1996). Calibration and diagnosticity of confidence in eyewitness identification: Comments on what can be inferred from the low confidence-accuracy correlation. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 22, 1304-1316.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological Review*, 80, 237-251.
- Koppen, P.J. van (2003). *De Schiedammer parkmoord: Een rechtspsychologische reconstructie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri (met medewerking van Ch. Dudink, M. van der Graaf, M. de Haas, J. van Luik en V. Wijsman).
- Koppen, P.J. van & Elffers, H. (2006). De mythe van het DNA-bewijs. *Advocatenblad*, 86, 607-618.
- Leippe, M.R. (1980). Effects of integrative memorial and cognitive processes on the correspondence of eyewitness accuracy and confidence. *Law and Human Behavior*, 4, 261-274.
- Loftus, E.F. (1979). *Eyewitness testimony*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Loftus, E.F. & Castelle, G. (2000). Crashing memories in legal cases. In: P.J. van Koppen & N.H.M. Roos (eds.), *Rationality, information and progress in law and psychology (liber amicorum Hans F.M. Crombag)*. Maastricht: University Press Maastricht, 115-127.
- Loftus, E.F., Coan, J.A. & Pickrell, J.E. (1996). Manufacturing false memories using bits of reality. In: L.M. Reder (ed.). *Implicit memory and metacognition*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 195-220.
- Loftus, E.F. & Pickrell, J.E. (1995). The formation of false memories. *Psychiatric Annals*, 25, 720-725.
- Luria, A.R. (1968). *The mind of a mnemonist: A little book about a vast memory*. New York: Basic Books (translated from Russian by Lynn Solotaroff).
- McNally, R.J. (2003). *Remembering trauma*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Merckelbach, H. & Jelicic, M. (2005). *Hoe een CIA agent zijn geheugen hervond en andere waargebeurde verhalen*. Amsterdam: Contact.
- Nisbett, R.E., Borgida, E., Crandall, R. & Reed, H. (1976). Popular induction: Information is not always informative. In: J.S. Carroll & J.W. Payne (eds.). *Cognition and social behavior*. New York: Wiley, 227-236.
- Odinot, G. & Wolters, G. (2006). Repeated recall, retention interval and the accuracy-confidence relation in eyewitness memory. *Applied Cognitive Psychology*, 20, 973-985.
- Ost, J., Vrij, A., Costall, A. & Bull, R.H.C. (2002). Crashing memories and reality monitoring: Distinguishing between perceptions, imaginations and 'false memories'. *Applied Cognitive Psychology*, 16, 125-134.
- Penrod, S.D. & Cutler, B.L. (1995). Witness confidence and witness accuracy: Assessing their forensic relation. *Psychology, Public Policy, and Law*, 1, 817-845.
- Peters, M.J.V., Jelicic, M. & Merckelbach, H. (2006). When stereotypes backfire: Trying to suppress stereotypes produces false recollections of a crime. *Legal and Criminological Psychology*, 11, 327-336.
- Poot, C.J. de, Bokhorst, R.J., Koppen, P.J. van & Muller, E.R. (2004). *Rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Posthumus, F. (2005). *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer Parkmoord: Rapportage in opdracht van het College van Procureurs-Generaal*. s.l.: Openbaar ministerie (zie www.om.nl).
- Raaijmakers, J.G.W. & Shiffrin, R.M. (1992). Models for recall and recognition. *Annual Review of Psychology*, 43, 205-234.
- Rattner, A. (1988). Convicted but innocent: Wrongful conviction and the criminal justice system. *Law and Human Behavior*, 12, 283-293.
- Read, J.D., Lindsay, D.S. & Nicholls, T. (1998). The relationship between accuracy and confidence in eyewitness identification studies: Is the conclusion changing? In: C.P. Thompson, D.J. Herrmann, J.D. Read, D. Bruce, D. Payne & M.P. Toglia (eds.). *Eyewitness memory: Theoretical and applied perspectives*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 107-130.
- Robinson, M.D. & Johnson, J.T. (1996). Recall memory, recognition accuracy, and the eyewitness confidence-accuracy correlation. *Journal of Applied Psychology*, 81, 587-594.
- Roediger, H.L., McDermott, K.B. & Goff, L.M. (1997). Recovery of true and false memories: Paradoxical effects of repeated testing. In: M.A. Conway (ed.). *Recovered memories and false memories*. Oxford: Oxford University Press, 118-149.
- Roediger, H.L., Wheeler, M.A. & Rajaram, S. (1993). Remembering, knowing and reconstructing the past. In: D.L. Medin (ed.). *The psychology of learning and motivation*, (Vol. 30). New York: Academic, 97-134.
- Schacter, D.L. (2001). *The seven sins of memory: How the mind forgets and remembers*. Boston: Houghton Mifflin.
- Shaw, J.S., McClure, K.A. & Dykstra, J.A. (2007). Eyewitness confidence from the witnessed event through trial. In: M.P. Toglia, J.D. Read, D.F. Ross & R.C.L. Lindsay (eds.). *Handbook of eyewitness psychology: Volume 1: Memory for events*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 371-397.
- Simon van der Aa, J. (1910). Over de waarde van getuigenis in strafzaken: Mededeelingen en opmerkingen. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 21, 189-212.
- Smeets, T., Jelicic, M., Peters, M.J.V., Candel, I., Horselenberg, R. & Merckelbach, H. (2006). 'Of course I remember seeing that film': How ambiguous questions generate crashing memories. *Applied Cognitive Psychology*, 20, 779-789.

- Smith, S.M. & Gleaves, D.H. (2007). Recovered memories. In: M.P. Toglia, J.D. Read, D.F. Ross & R.C.L. Lindsay (eds.). *Handbook of eyewitness psychology: Volume 1: Memory for events*. Mahwah, NJ: Elrbaum, 299-320.
- Sporer, S.L., Penrod, S.D., Read, J.D. & Cutler, B.L. (1995). Choosing, confidence, and accuracy: A meta-analysis of the confidence accuracy relation in eyewitness identification studies. *Psychological Bulletin*, 118, 315-327.
- Strien, P.J. van (2000). Wild-west in de collegezaal. *De Psycholoog*, 35, 464-466.
- Vidmar, N.J. e.a. (2006). *Amici curiae brief in support of petitioner in LaQuan Ledbetter v. State of Connecticut*: (U.S. Supreme Court, Docket 05-9500; writ of certiarari denied).
- Wagenaar, W.A. (1986). My memory: A case study of autobiographical memories over six years. *Cognitive Psychology*, 18, 225-252.
- Wagenaar, W.A. & Crombag, H.F.M. (2005). *The popular policeman and other cases: Psychological perspectives on legal evidence*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wagenaar, W.A. & Groeneweg, J. (1990). The memory of concentration camp survivors. *Applied Cognitive Psychology*, 4, 77-87.
- Wells, G.L., Memon, A. & Penrod, S.D. (2006). Eyewitness evidence: Improving its probative value. *Psychological Science in the Public Interest*, 7, 46-75.
- Wessel, I. & Wolters, G. (2002). Het geheugen. In: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (eds.). *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*. Deventer: Kluwer, 375-395.
- Wolters, G. (2002). Herinneren door getuigen. In: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (eds.). *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*. Deventer: Kluwer, 397-415.